

Горбатенко Володимир Павлович

Доктор політичних наук, професор, провідний науковий

співробітник відділу конституційного та муніципального права

Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-2400-954X>

e-mail: stateandlaw@ukr.net

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА І ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: ДІЯЛЬНІСТЬ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Резюме

Розглянуто співвідношення національної безпеки і захисту прав людини у діяльності Кабінету Міністрів України в умовах воєнного стану. З'ясовано реальні можливості й першочергові заходи державних органів у системі комплексного захисту населення країни. Виявлено особливості гарантування прав громадян, які виконують свій конституційний обов'язок по захисту своєї держави. Охарактеризовано надзвичайні реалії, пов'язані з російською агресією та окупацією значної частини українських територій. Визначено механізми забезпечення свободи слова і правдивої інформації, належного захисту інформаційних ресурсів. Окреслено цілісне стратегічне бачення післявоєнної моделі правового порядку, пов'язаного із захистом прав і свобод людини і громадянина. Зроблено висновок щодо оптимізації співвідношення національної безпеки і захисту прав і свобод громадян, адаптації державних органів до воєнного стану. Відповідно визначено перспективні напрями діяльності виконавчої влади, до яких віднесені: деталізація процедур обмеження прав громадян у період воєнного стану з визначенням чітких критеріїв та обґрунтування щодо застосування таких обмежень з метою уникнення можливого зловживання з боку влади; мінімізація порушень права на приватне життя; забезпечення справедливої компенсації пошкодженого чи втраченого в умовах війни майна; чітке нормативне визначення категорій осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії; прозорість у використанні отриманих даних, уникнення

незаконного розголошення конфіденційної інформації; подолання формалізму в процесі розгляду скарг з приводу порушення прав і свобод громадян; розширення спектру безкоштовного надання юридичної підтримки та інформаційних послуг; увага до правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, агресивною поведінкою, зумовлених зростанням рівня стресу, тривоги, економічної нестабільності. Стратегія майбутньої повоєнної відбудови повинна передбачати створення суттєво оновленої, стійкої, прозорої правової системи, орієнтованої на реальний правовий захист людини.

Ключові слова: національна безпека; права і свободи людини; російсько-українська війна; Кабінет Міністрів України; виконавча влада; захист населення країни; гарантування прав громадян; агресія; окупація; захист інформаційних ресурсів; післявоєнна модель правового порядку.

Вступ

З початком широкомасштабної російсько-української війни у 2022 році й запровадженням воєнного стану перед Україною постала дуалістична проблема: необхідність захисту держави й суспільства до належних рівнів забезпечення національної безпеки та захисту прав і свобод громадян в умовах вимушених, законодавчо встановлених обмежень. За воєнного стану національна безпека зазнає змін, зумовлених: «по-перше, об'єктивними процесами, що становлять безпосередню загрозу їй (наявність збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності); по-друге, зміною співвідношення між обсягом повноважень органів публічної влади та сферою реалізації конституційних прав і свобод людини й громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб — із прямою залежністю між розширенням одних і звуженням інших (що ширшою є сфера додаткових повноважень органів публічної влади, то більших обмежень зазнають права та законні інтереси фізичних і юридичних осіб)» [1, с. 16]. Відповідно виявляється суперечність: з одного боку, слід захищати права людини на основі дотримання демократичних цінностей, а з іншого — необхідно забезпечити обороноздатність держави, збереження її територіальної цілісності, що, як засвідчує світовий досвід, є неможливим без певних обмежень.

Захист прав людини навіть у мирні часи є надзвичайно складним процесом, який потребує спільних, узгоджених зусиль державних органів та громадянського суспільства. В умовах воєнного стану, запровадженого в Україні внаслідок збройної агресії російської федерації, постали нові проблеми, які потребують невідкладного тактичного і стратегічного врегулювання з огляду на подальші перспективи демократичного розвитку держави й суспільства. Насамперед виник значний додатковий обсяг роботи для виконавчої влади, яку скеровує Кабінет Міністрів України (КМУ). Його

діяльність ускладнюють процедури мобілізації, евакуації, використання ресурсів для оборони, необхідність діяти в координації з Генеральним штабом Збройних Сил України.

На думку фахівців, встановлені державою обмеження прав і свобод громадян на період воєнного стану є достатньо вичерпними, їх розширення є недоцільним, оскільки й за наявних умов окремі спроби зловживання органами державної влади своїми повноваженнями викликають негативну реакцію [2, с. 107]. Водночас загрозлива ситуація, що опанувала країну від 2022 року, стимулювала динамічний розвиток нових механізмів правового захисту людини і громадянина, конструктивних правозахисних ініціатив. Понад те, означена діяльність стає одним із головних показників, що засвідчує спроможність державних органів задіяти власні можливості та консолідувати суспільство на захист демократичних цінностей в умовах війни. У відповідності з цим доцільно окреслити основні проблеми, що постали в системі захисту прав і свобод людини і громадянина та спробувати визначити напрями і засоби їхнього вирішення Кабінетом Міністрів України.

Визначене в назві пропонованої нами статті складне співвідношення двох важливих для держави й суспільства проблем є об'єктом підвищеної уваги значної кількості українських науковців — юристів, політологів, соціологів, істориків, фахівців з державного управління, психологів та ін. Особливо слід звернути увагу на використані для написання даної статті здобутки таких вчених, як Р. Алієв, В. Боровікова, С. Дерев'янка, О. Джус, Ю. Загуменна, Р. Клюба, І. Копотун, І. Коропатнік, О. Кулініч, Т. Макарова, М. Микитюк, А. Муртіщева, М. Насонов, О. Павлюк, О. Пархоменко-Куцевіл, В. Петков, С. Петков, Т. Пошиванюк, Є. Сердюк, Р. Скриньковський, В. Сокурєнко, А. Толкачова, Б. Шамрай, А. Юрков. Сутнісне значення для запропонованого нами підходу має дослідження Д. Часника, який, зважаючи на необхідність розв'язання суперечки стосовно того, що важливіше для держави — безпека особи чи національна безпека, слушно зауважує, що «оскільки вся система національних інтересів визначається сукупністю основних інтересів людини, суспільства, держави, то на сучасному етапі передусім мають забезпечуватися права та свободи людини, її безпека». Якщо вони будуть гарантовані, захищені державою, тоді «автоматично будуть забезпечені конституційний лад, суверенітет та територіальна цілісність держави» [3, с. 64]. Отже, попри всю складність ситуації, в якій опинилася Україна, з огляду на перспективи демократичного розвитку та європейську інтеграцію пріоритет слід надавати людині, як найвищій, самодостатній соціальній цінності.

Зважаючи на значну кількість праць, присвячених тим чи іншим аспектам даної проблеми, метою нашого дослідження є виявлення та визначення змісту ключових напрямів у діяльності Кабінету Міністрів України,

пов'язаних з оптимізацією співвідношення національної безпеки і захисту прав людини. До основних завдань статті віднесені: з'ясування реальних можливостей і першочергових заходів державних органів у системі комплексного захисту населення країни; виявлення особливостей гарантування прав громадян, які виконують свій конституційний обов'язок по захисту власної держави; характеристика надзвичайних реалій, пов'язаних з російською агресією та окупацією значної частини українських територій; визначення механізмів забезпечення свободи слова і правдивої інформації, належного захисту інформаційних ресурсів; окреслення цілісного стратегічного бачення післявоєнної моделі правового порядку, пов'язаного із захистом прав і свобод людини і громадянина.

Методи дослідження. У даному дослідженні використано: системний метод з метою з'ясування характеру трансформації ключових для демократичного державотворення проблем в умовах глобальних викликів, пов'язаних з російсько-українською війною; структурно-функціональний метод задля виявлення ключових засобів убезпечення країни від різного роду загроз в умовах воєнного стану; дескриптивний метод, що дозволив описати суспільно-політичну ситуацію, в якій опинилася Україна після 24 лютого 2022 року.

Результати дослідження

Навіть найефективніші державні структури у світі не змогли б упоратися з безмежною кількістю проблем, що постали в умовах широко-масштабної російсько-української війни. А отже, національна система захисту прав людини перевантажена об'єктивно. Конституція України, національне законодавство передбачають обмеження прав громадян. Однак, вони мають бути обґрунтованими, обмеженими у часі та застосовуватися згідно принципу верховенства права та інших демократичних принципів. Відповідно діяльність Кабінету Міністрів України спрямовується на збалансування національної безпеки із системою захисту прав і свобод з урахуванням вимушених обмежень. Безумовно, охопити всі проблеми, пов'язані з воєнним станом, неможливо в рамках однієї статті. Однак, спробуємо, не вдаючись до аналізу нормативно-правової бази, виявити і охарактеризувати політико-правові напрями діяльності КМУ, пов'язані із досягненням вищезазначеного балансу між викликами для національної безпеки і захистом прав людини.

1. Задіяння реальних можливостей і першочергових заходів державних органів у системі комплексного захисту населення країни. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Однак, в умовах воєнного стану діяльність державних органів зазнає серйозних системних змін. КМУ організовує роботу виконавчої влади в ситуації, що потребує динамічної, невідкладної розробки та реалізації чітко

спланованих заходів, координації діяльності міністерств, військових адміністрацій і служб, тобто — переводить державу на режим воєнного управління. Але при цьому КМУ має забезпечувати дотримання прав людини.

Забезпечення базових прав (на життя, безпеку, освіту, свободу пересування, медичну та юридичну допомогу) включає посилену охорону критичної інфраструктури, регулювання нормального функціонування об'єктів, що стосуються енергетики, теплопостачання, освіти, медицини тощо. Однак, в умовах не завжди послідовного втілення децентралізації виявились серйозні ускладнення щодо доступу населення до медицини і освіти. Існують також проблеми щодо забезпечення громадянам юридичної допомоги та правового представництва на територіях ведення бойових дій та безпосередній лінії зіткнення. Особливо це стосується заходів щодо захисту прав дітей, жінок, людей з інвалідністю та інших уразливих категорій населення.

Соціальний і трудовий захист стосується створення умов для збереження місця роботи, гарантування мінімальної зарплати, соціальних виплат, дотримання норм робочого часу і відпочинку. Усе це передбачено чинним законодавством і в основному виконується. Разом із тим мають місце затримки виплат, неповна заробітна плата, нерівномірний доступ до соціальної допомоги, складнощі з працевлаштуванням; обмеження ролі профспілок, що порушує баланс між економічною стабільністю та правами працівників. Зазначене означає невинуватене обмеження права на достатній рівень життя.

У зв'язку з необхідністю регулювання пересування КМУ встановлює обмеження в'їзду/виїзду, контроль за пересуванням громадян, зміни в режимі руху транспорту та ін. Такі заходи, звичайно, обмежують свободу пересування, але вони спрямовані на безпеку населення та обороноздатність держави.

Основні проблеми щодо реалізації прав і свобод громадян в умовах воєнного стану пов'язані не лише з об'єктивною необхідністю потреб національної безпеки. На порушення впливають: недостатня правова визначеність обмежень (як наслідок, «обмеження свободи слова у межах боротьби з дезінформацією нерідко застосовуються вибірково та без належної правової аргументації»); проблеми судового контролю («на практиці суди часто ухвалюють рішення на користь державних органів, не проводячи глибокого аналізу пропорційності запроваджених обмежень»); відсутність ефективних механізмів компенсації (відповідно громадяни «часто стикаються з труднощами у відновленні своїх прав та отриманні компенсації»; це стосується, зокрема, «порушень у сфері трудових прав, незаконних обмежень підприємницької діяльності та порушень права власності»)[4, с. 230].

Здійснюючи організацію цивільного захисту, КМУ координує евакуацію населення, здійснює комплекс необхідних робіт з ліквідації наслідків бойових дій, надає допомогу постраждалим від агресії. Недостатньо забезпеченим залишається питання щодо створення умов для евакуації цивільного населення з територій, наближених до зони ведення бойових дій, а також із тимчасово окупованої території України. Почасти відсутня належна координація між державними органами на місцях і волонтерськими структурами, які допомагають евакуювати цивільне населення. Усе ще не відпрацьовані належним чином механізми інформування цивільних громадян про підтримку та допомогу, на яку вони можуть розраховувати, а також обов'язкової евакуації дітей, чий батьки відмовляються евакуюватися з особливо небезпечних районів ведення бойових дій. В умовах довготривалої війни необхідною складовою цивільного захисту населення має слугувати його консолідація, оскільки «національна безпека — це відповідальність не лише держави, а й усього суспільства». У відповідності з цим «необхідно розвивати програми з підвищення медіа грамотності, підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях та формування загальнонаціональної стійкості до гібридних загроз» [5, с. 334].

2. Гарантування прав громадян, які виконують конституційний обов'язок щодо захисту власної держави. Громадяни, які стають на захист своєї країни, добровільно чи згідно з конституційним обов'язком, потребують особливої уваги і опіки з боку державних органів. «Трансформація адміністративно-правового забезпечення прав військовослужбовців та членів їхніх сімей має охопити всі сфери життя країни. Саме під час воєнного стану найбільш нагальною потребою є реалізація принципу “держава для людини”, а не “людина для держави”» [6, с. 43]. Йдеться про наступне: неприпустимість обмеження право військовослужбовців без відповідного обґрунтування та чіткого визначення часових рамок; забезпечення належним адміністративно-правовим механізмом гарантій для вказаної категорії осіб права на життя, права на рівність перед законом, права на повагу та гідність; додержання з боку державних органів умов виправданості втручання в права військовослужбовців та членів їх сімей відповідно до вимог Європейської конвенції з прав людини. Такі заходи спрямовані на захист інтересів суспільства, підтримання громадського порядку та безпеки, забезпечення прав і свобод усіх громадян.

Надзвичайно важливим є Закон України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» (2022). Цей Закон визначає правовий статус як цивільних, так і військових, чие ув'язнення є наслідком збройної агресії. Відповідно уряд має забезпечувати їм, а також їхнім родинам правовий захист і допомогу. Однак, на сьогодні

існує цілий ряд проблем щодо практичної реалізації означеного закону: незавершеною залишається деталізація окремих положень, необхідних для повноцінної реалізації норм, що стосуються механізмів і процедур надання медичної та реабілітаційної допомоги, забезпечення постраждалих санаторно-курортним лікуванням; тривалі строки розгляду заяв, відсутність чітких стандартів доказування, закритість даних силових органів; бюрократичні перепони, невиправдане ускладнення процедур (необхідність особистої присутності, надмірна кількість документів); затримки бюджетного фінансування, відсутність достатніх ресурсів для всіх категорій постраждалих; неналежна координація між інституціями, що відповідають за соціальний і правовий захист осіб; колізії, пов'язані зі встановленням статусу (полонений, зниклий безвісти, внутрішньо переміщена особа); відсутність єдиного повноцінного реєстру постраждалих осіб.

3. Урахування надзвичайних реалій, пов'язаних з російською агресією та окупацією значної частини українських територій. Механізм захисту прав людини під час військових дій виявляється недостатньо ефективним через повсюдну нестабільність, спричинену агресією та окупацією частини територій. «Основна проблема забезпечення прав людини та громадянина в Україні в умовах воєнного стану зумовлюється “неготовністю” існуючих за мирних часів правових механізмів забезпечення прав і свобод до їх захисту під час війни, коли противник вдається до масового порушення прав людини, нівелюючи при цьому положення міжнародних договорів, дотримання яких є для нього обов'язковим» [7, с. 9]. Така ситуація насамперед обмежує доступ громадян до правосуддя. Притягнути до відповідальності винних осіб на сьогодні в основному нереально, оскільки постають відсутність узгоджених механізмів моніторингу та відновлення порушених прав, недостатність правдивої інформації з окупованих територій. Відповідно «без належного механізму реалізації права людини і громадянина стають декларативними, оскільки без нього вони існують виключно *de jure* і не мають жодної цінності ні для окремої особи, ні для народу в цілому» [8, с. 80]. Не вирішеними до кінця проблемами залишаються труднощі в забезпеченні прав внутрішньо переміщених осіб, громадян на окупованих територіях, прав дитини.

Усе це потребує переорієнтації діяльності держави, насамперед органів виконавчої влади. «Національна безпека в умовах воєнного стану являє собою такий стан захищеності інститутів особистості, суспільства і держави, коли захист їх ординарними (мирними) способами є неможливим у зв'язку з реалізацією збройного нападу на територію країни або через реальну безпосередню загрозу такого нападу, що зумовлює введення особливих умов правового регулювання правовідносин, що характеризуються суттєвими правообмеженнями, поширюваними на права людини, та розширенням

повноважень органів публічної влади, що має чітко обмежений у часі (строковий) характер» [9, с. 130]. Необхідним в несприятливих умовах є створення нових, надійних механізмів захисту прав людини, які повинні включати положення про компенсацію за майнову шкоду, завдану внаслідок обстрілів, обов'язкове документування порушень прав людини та притягнення до відповідальності винних осіб, зокрема, за такі злочини, як геноцид, воєнні злочини, злочини проти людяності. Такі заходи мають важливе значення для дотримання принципів прав людини, сприяння правосуддю та зміцнення стійкості суспільства під час кризи. Особливого значення в складних умовах набувають дистанційні форми судочинства, оскільки діяльність у прифронтових територіях ускладнена, а в окупованих регіонах — неможлива. З метою збору доказів щодо кожного кримінального та іншого правопорушення, яке було скоєно через збройну агресію російської федерації, уже створено міжурядову платформу для формування доказової бази злочинних дій.

4. Забезпечення свободи слова і правдивої інформації, належного захисту інформаційних ресурсів. Обмеженням за воєнного стану зазвичай піддається свобода слова. Влада може запроваджувати цензуру на медіа, що обмежує доступ громадян до об'єктивної інформації. Це не тільки загрожуює праву на інформацію, але й може спотворити громадську думку. За цих умов Кабінет Міністрів України разом з іншими державними органами повинен забезпечити баланс між безпекою та свободою слова, зокрема, шляхом розвитку альтернативних каналів комунікації, що можуть допомогти в наданні правдивої інформації.

Важливими проблемами є також захист державних інформаційних ресурсів, IT-систем об'єктів критичної інфраструктури, державних реєстрів, персональних даних від втрати, знищення, незаконної обробки. Що стосується обробки персональних даних, то вона має бути пропорційною та здійснюватися лише для конкретних, законних цілей. В умовах активізації агресором засобів гібридної війни особливого значення набуває проблема забезпечення інформаційної безпеки, що включає насамперед захист суспільства від фейків та викривлень інформації, які «можуть призводити до панічних настроїв населення, негативного сприйняття державно-управлінських рішень органів державної влади, втрати довіри до органів державної влади, що може в умовах війни призвести до непоправних наслідків» [10, с. 148].

Особливо слід зважати на те, що в умовах воєнного стану значно зростає важливість державних реєстрів, оскільки виникають серйозні ризики щодо втрати життєво необхідної для громадян інформації. На це можуть впливати: втрата особистих документів громадянами внаслідок бойових дій чи атак на мирні помешкання та інфраструктуру; кіберзагрози

як чинник гібридної агресії росії проти України; вимушені переміщення великої кількості населення. У зв'язку з цим В. Боровікова звертає увагу на ряд необхідних заходів, особливо актуальних для державних реєстрів: «Необхідно вживати заходів з кіберзахисту, таких як шифрування даних, двофакторна аутентифікація та мережеві заходи безпеки. Важливо також регулярно проводити аудит системи на вразливості та підтримувати персонал у готовності до реагування на потенційні кібератаки. Для забезпечення неперервної роботи державних реєстрів за умов воєнного стану важливо розробляти та впроваджувати плани неперервності бізнесу. Це включає створення резервних копій даних, резервування інфраструктури та регулярне тестування планів відновлення після кризових ситуацій» [11, с. 21].

5. Формування цілісного стратегічного бачення післявоєнної моделі правового порядку, пов'язаного із захистом прав і свобод людини і громадянина. Сучасні виклики можуть стати каталізатором для побудови правової системи, здатної ефективно захищати права кожного громадянина незалежно від обставин. Відповідно зміцнення системи захисту прав людини в Україні вимагає не лише подолання нагальних викликів, а й стратегічного бачення майбутнього. Найголовнішим у цій стратегії має стати справедливий мир для України, який «означає відновлення спільними зусиллями держави й суспільства територіальної цілісності, збереження сильної армії, відшкодування збитків, завданих війною, визволення усіх полонених, повернення викрадених дітей, притягнення винних до відповідальності за злочини». Поряд із цим важливо зберегти і примножити «повагу до людської гідності, забезпечення безпеки та стабільності, створення умов для сталого розвитку та примирення», утвердити підхід, згідно з яким саме людина є найвищою цінністю» [12, с. 67 — 68].

Важливою проблемою для відбудови країни є створення ефективної системи освіти, спрямованої на формування якісного людського капіталу як важливого ресурсу для відновлення економіки, відтворення і примноження інтелектуального потенціалу держави й суспільства. У цьому контексті доцільно створити належні умови для підтвердження освітніх кваліфікацій тими, хто здобув освіту на тимчасово окупованій території України. Значна кількість охочих підтвердити освітні кваліфікації має спеціальності, які сьогодні затребувані на території України. Запровадження чіткого механізму підтвердження здобутих кваліфікацій надасть змогу нашим громадянам долучитися до роботи на підконтрольній уряду України території та поповнити різні галузі фахівцями, яких сьогодні гостро бракує. Існує нагальна потреба щодо вдосконалення діяльності Міністерства освіти і науки України, яка в умовах війни є непослідовною, забюрократизованою, недостатньо вмотивованою, насамперед що стосується здобуття наукових ступенів та вчених звань, належної оцінки наукових досягнень.

У діяльність цього інституту, як і всіх інших державних органів, має бути покладено ідею: не скасування прав людини, а їх адаптація до умов війни з максимальним збереженням гарантій.

Висновки

Діяльність Кабінету Міністрів України в умовах воєнного стану, що стосується оптимізації співвідношення національної безпеки і захисту прав і свобод громадян, адаптації державних органів до нових умов, має включати: деталізацію процедур обмеження прав громадян у період воєнного стану з визначенням чітких критеріїв та обґрунтування щодо застосування таких обмежень з метою уникнення можливого зловживання з боку влади; мінімізацію порушень права на приватне життя; забезпечення справедливої компенсації пошкодженого чи втраченого в умовах війни майна; чітке нормативне визначення категорій осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії; прозорість у використанні отриманих даних, уникнення незаконного розголошення конфіденційної інформації; подолання формальних процедур щодо розгляду скарг, які надходять від громадян з приводу порушення їх прав і свобод; розширення спектру безкоштовного надання юридичної підтримки та інформаційних послуг; увагу до правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, агресивною поведінкою, зумовлених зростанням рівня стресу, тривоги, економічної нестабільності. Стратегія майбутньої повоєнної відбудови повинна передбачати створення суттєво оновленої, стійкої, прозорої правової системи, орієнтованої на реальний правовий захист людини.

Список посилань

1. Національна безпека України в умовах воєнного стану: загальна характеристика концепції; міжнародний аспект; нормативне регулювання; судова практика. / Укл.: Алієв Р. В., Джус О. А., Копотун І. М., Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков В. П., Петков С. В., Скриньковський Р. М., Шамрай Б. М., Юрков А. В. Київ: ВД «Професіонал», 2024. 480 с.
2. Дерев'янко С., Клюба Р. Зловживання обмеженнями прав і свобод людини в умовах воєнного стану: загрози та наслідки для демократичного устрою. Вісник Прикарпатського університету. 2025. Випуск 21. С. 102 — 110.
3. Часник Д. В. Забезпечення прав людини у сфері національної безпеки в умовах протистояння військовій агресії російської Федерації. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2022. Випуск 34. С. 61 — 67.

4. Сердюк Є., Кулініч О. Особливості обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні в інтересах національної безпеки. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.); у 2-х ч. Дніпро: Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. I. С. 229 — 230.
5. Насонов М. І. Роль органів державної влади у системі забезпечення національної безпеки України. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. 2025. Вип. 90. С. 330 — 335.
6. Макарова Т. Актуальність захисту прав військовослужбовців під час воєнного стану в Україні відповідно до Європейської конвенції з прав людини. Публічне право. 2024. № 1 (53). С. 36 — 46.
7. Пошиванюк Т. Проблеми забезпечення права на захист під час війни. Публічне право. 2024. № 3 (55). С. 5 — 12.
8. Толкачова А. І. Проблеми забезпечення прав людини в Україні в умовах війни. Часопис Київського університету права. 2022. № 2 — 4. С. 78 — 81.
9. Загуменна Ю. О., Сокурєнко В. В. Національна безпека України в умовах воєнного стану: теоретичний аналіз. Вісник Національної академії правових наук України. 2024. Том 31. № 2. С. 114 — 138.
10. Пархоменко-Куцевіл О. Проблеми забезпечення національної безпеки в умовах воєнного часу. Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія “Екологія. Публічне управління та адміністрування”. 2023. Вип. 3. С. 143 — 150.
11. Боровікова В. С. Роль державних реєстрів у забезпеченні юридичної стабільності та захисті прав громадян в умовах воєнного стану. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період: матеріали наукового семінару (21 червня 2024 р.) / упор. Д. Є. Забзалюк, М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2024. С. 19 — 22.
12. Горбатенко В. П. Пізнання справедливості як правової і політичної цінності. Українська парадигма справедливого суспільства: правові та політичні аспекти: науково-аналітична доповідь / кол. авт.; за ред. І. О. Кресіної. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України; «Талком», 2025. С. 46 — 70.

References

1. National security of Ukraine in martial law: general characteristics of the concept; international aspect; regulatory regulation; judicial practice (2024). / In: Aliyev R. V., Dzhus O. A., Kopotun I. M., Koropatnik I. M., Mykytyuk M. A., Pavlyuk O. O., Petkov V. P., Petkov S. V., Skrynkovsky R. M., Shamray B. M., Yurkov A. V. Kyiv: Publishing House «Professional». 480 p. [in Ukrainian].
2. Derevyanko, S. & Klyuba, R. (2025). Abuse of restrictions on human rights and freedoms in martial law: threats and consequences for the democratic system. Bulletin of the Precarpathian University, Issue 21, 102 – 110 [in Ukrainian].
3. Chasnyk, D.V. (2022). Ensuring human rights in the sphere of national security in the context of countering the military aggression of the Russian Federation. Scientific notes of the Lviv University of Business and Law. Economic series. Legal series, Issue 34, 61 – 67 [in Ukrainian].
4. Serdyuk, E. & Kulinich, O. (2025). Peculiarities of restrictions on constitutional rights and freedoms of man and citizen in Ukraine in the interests of national security. International and national security: theoretical and applied aspects: materials of the 9th International Scientific and Practical Conference (Dnipro, March 21, 2025); in 2 parts. Dnipro: Dnipro State University of Internal Affairs, Part I, 229 – 230 [in Ukrainian].
5. Nasonov, M.I. (2025). The role of state authorities in the system of ensuring national security of Ukraine. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series, Vmp. 90, 330 – 335. (in Ukrainian).
6. Makarova, T. (2024). The relevance of protecting the rights of military personnel during martial law in Ukraine in accordance with the European Convention on Human Rights. Public Law, No. 1 (53), 36 – 46 [in Ukrainian].
7. Poshyvanyuk, T. (2024). Problems of ensuring the right to protection during war. Public Law, No. 3 (55), 5 – 12 [in Ukrainian].
8. Tolkachova, A.I. (2022). Problems of ensuring human rights in Ukraine during wartime. Journal of the Kyiv University of Law, No. 2 – 4, 78 – 81 [in Ukrainian].
9. Zagumenna, Yu.O. & Sokurenko, V.V. (2024). National security of Ukraine during martial law: theoretical analysis. Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Vol. 31, No. 2, 114 – 138 [in Ukrainian].

10. Parkhomenko-Kutsevil, O. (2023). Problems of ensuring national security in wartime. Scientific Bulletin of the Vinnytsia Academy of Continuing Education. Series "Ecology. Public Management and Administration", Vol. 3, 143 – 150 [in Ukrainian].
11. Borovikova, V.S. (2024). The role of state registers in ensuring legal stability and protecting citizens' rights in martial law. Constitutional rights and freedoms of man and citizen in wartime and post-war period: materials of the scientific seminar (June 21, 2024) / ed. D. E. Zabzalyuk, M. V. Kovaliv, M. T. Gavriltsev, N. Ya. Lepish. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs, 19 – 22 [in Ukrainian].
12. Horbatenko, V.P. (2025). Cognition of justice as a legal and political value. Ukrainian paradigm of a just society: legal and political aspects: scientific and analytical report / coauthors; edited by I. O. Kresina. Kyiv: Institute of State and Law named after V. M. Koretsky of the National Academy of Sciences of Ukraine; «Talkom», 46 – 70 [in Ukrainian].

Volodymyr Horbatenko

Doctor of Political Sciences, Professor, Leading Research Fellow

of the Department of Constitutional and Municipal Law

Institute of State and Law named after V. M. Koretsky of the

National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0002-2400-954X>

e-mail: stateandlaw@ukr.net

**NATIONAL SECURITY AND HUMAN RIGHTS
PROTECTION: ACTIVITIES OF THE CABINET OF
MINISTERS OF UKRAINE UNDER MARTIAL ARTS**

Abstract

The correlation between national security and human rights protection in the activities of the Cabinet of Ministers of Ukraine under martial law is considered. The real possibilities and priority measures of state bodies in the system of comprehensive protection of the country's population are clarified. The peculiarities of guaranteeing the rights of citizens who fulfill their constitutional duty to protect their state are revealed. The extraordinary realities associated with Russian aggression and the occupation of a significant part of Ukrainian territories are characterized. The mechanisms for ensuring freedom of speech and truthful information, and proper protection of information resources are determined. A holistic strategic vision of the post-war model of the legal order related to the protection of human and citizen rights and freedoms is outlined. A conclusion was made on optimizing the ratio of national security and protection of citizens' rights and freedoms, adaptation of state bodies to martial law. Accordingly, promising areas of activity of the executive branch were identified, which include: detailing the procedures for restricting citizens' rights during martial law with the definition of clear criteria and justification for the application of such restrictions in order to avoid possible abuse by the authorities; minimizing violations of the right to privacy; ensuring fair compensation for property damaged or lost in war conditions; clear regulatory definition of categories of persons affected by armed aggression; transparency in

the use of received data, avoiding illegal disclosure of confidential information; overcoming formal procedures for considering complaints received from citizens regarding violations of their rights and freedoms; expanding the range of free legal support and information services; attention to offenses related to domestic violence, aggressive behavior, caused by increased levels of stress, anxiety, and economic instability. The strategy of future post-war reconstruction should provide for the creation of a significantly updated, stable, transparent legal system focused on real legal protection of the person.

Keywords: national security; human rights and freedoms; Russian-Ukrainian war; Cabinet of Ministers of Ukraine; executive power; protection of the country's population; guaranteeing the rights of citizens; aggression; occupation; protection of information resources; post-war model of legal order.

Надійшла до редакції/ Received: 11.01.2026

Прорецензовано/ Revised: 02.02.2026

Прийнято до друку/ Accepted: 27.02.2026